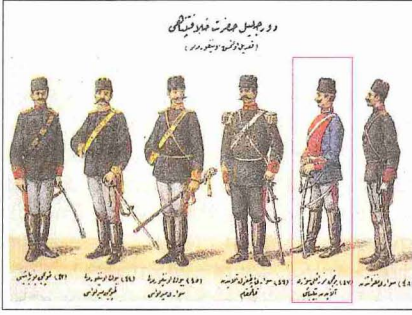

Binbaşı (II. Abdulhamid devri) (M. Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi*, IÜ Ktp., TY, nr. 9391)

maz. Ancak XVIII. yüzyıl sonlarında tekrar ortaya çıkan binbaşı, gerek III. Selim gerekse daha kalıcı bir şekilde II. Mahmut zamanlarında düzenli ordu teşkili ile birlikte askerî hiyerarside gerçek yerini almıştır. Bu dönemlerde Nizâm-ı Cedîd ortalarına ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye tertiplerinin kumandaları birer binbaşının, bu binbaşılarda bir başbinbaşının emrine verilmiştir. Sultan Abdülaziz zamanında binbaşının aylığı 1500 akçeydi. Öteki bazı askerî terimler gibi Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da kurduğu düzenli orduda da kullanılan binbaşı tabiri, Cumhuriyet'ten itibaren Türk ordusunda da yüzbaşı ile yarbay arasında bir rütbe olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde binbaşı rütbesindeki bir subay genellikle tabur veya buna denk bir birliğin kumandanıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tarama Sözlüğü, Ankara 1963, I, 576; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârih*, I, 40; Ahmed Resmî, *Hulâsatü'l-'itibâr*, İstanbul 1286, s. 12 vd.; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul 1986, s. 270; B. Y. Vladimirtsov, *Moğolların İçtimâî Teşkilâtı* (trc. Abdülkadir İnan), Ankara 1987, s. 157-160, 164, 165; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilâtı ve Kıyafeti* (nşr. N. Türsan — Ş. Türsan), Ankara 1983, s. 78, 79; Mecdud Mansuroğlu, "Binbaşı", *İA*, II, 616; B. Lewis, "Binbaşî", *EJ²* (Fr.), I, 1265-1266.

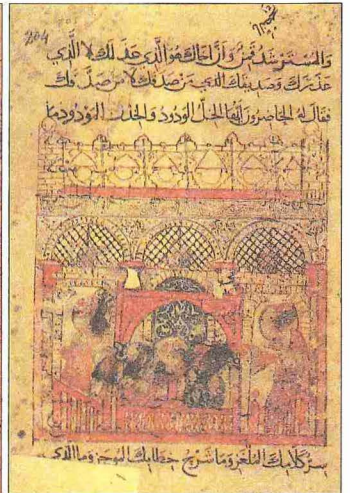
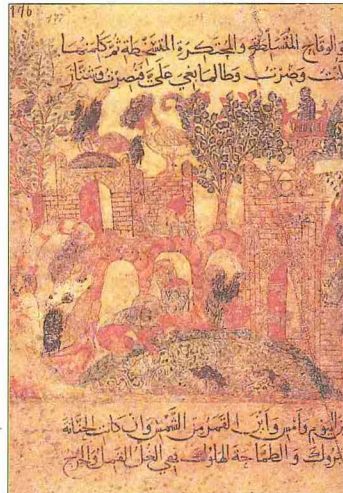

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BİNBİR GECE

Yazarı ve
ne zaman yazıldığı bilinmeyen
Arapça masal külliyesi.

Binbir gece
masallarının
anlatıldığı
Harîrî'nin
el-Makâmât'ından
minyatürlü
iki sayfa
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 2916,
vr. 177^a, 205^a)

ca şöyledir: Semerkant Hükümdarı Şahzaman bir gün kardeşi Sâsânî Hükümdarı Şehriyâr'ı görmeye giderken unuttuğu bir şeyi almak üzere geri döndüğünde sarayda karısının ihanetine şahit olur ve onu derhal öldürür. Şehriyâr'ın yanındaki misafirliği sırasında kardeşinin ava gittiği bir gün yengesinin onu daha çirkin bir şekilde aldattığına şahit olur. İki kardeş deniz kenarında gezinirken omuzunda sandıkla bir ifritin denizden çıkması üzerine korkularından bir ağaca tırmanırlar. Ağacın altına gelen ifrit sandıktan bir kadın çıkardıktan sonra uyumaya başlar. İfritin karısı olan bu kadın iki kardeşi görür ve ifriti uyandırmak tehdidinde bulunarak onlarla cinsî ilişki kurarak ifrite ihanet eder. Bunun üzerine iki kardeş bütün kadınların sadakatsizliklerine kanaat getirir. Bu sebeple Sâsânî Hükümdarı Şehriyâr sarayına döner dönmez karısını öldürtür. O günden sonra da her gün bir genç kızla evlenir ve ertesi günü boynunu vurdu. Üç yıl sonra şehirde evlenecek genç kız kalmaz. Padişaha kız bulmakla görevli olup güç durumda kalan vezirin de iki kızı vardır. Büyük kızı Şehrezâd kendini feda etmek pahasına da olsa kadınları bu belâdan kurtaracak bir plan hazırlayarak padişahla evlenmeyi kabul eder. Gerdeğe girmeden önce de kız kardeşi Dînârzâd (veya Dünyâzâd) ile görüşme izni alır. Dînârzâd, önceden kararlaştırıldığı üzere Şehrezâd'dan bir masal anlatmasını ister. Şehrezâd sabaha kadar devam eden masalı en heyecanlı yerinde keser. Padişah da masalın sonunu öğrenmek için idamı sonraya bırakır. Şehrezâd padişahı böylece 1001 gece oyalar. Sonunda hikâyelerin öğretici ve ibret verici etkisi kadar karısının zekâ ve becerikliliği karşısında duyduğu

hayranlığın da tesiriyle padişah Şehrezâd'ı öldürmekten vazgeçer.

Külliyyatta 264 masal bulunmaktadır. Külliyyatın anlatım tekniği, çerçeve masalın içine giren diğer masalların uygun yerlerinde ikinci, üçüncü derecede çerçeveler meydana getirmeye de elverişlidir. Nitekim Şehrezâd'ın anlattığı masallardan herhangi birinin kahramanı bazan bir vesile bulup karşısındakine birbiri içinde devam edip giden masallar anlatır. Dilimizde de meşhur olmuş tâcir ve ifritler, hamal ve üç hanım, kambur, Alâeddin'in sihirli lambası, Ali Baba ile kırk harâmiler, gemici Sindbâd ve maceraları bunlardandır.

Binbir gece masallarının menşei, yazarı ve ne zaman yazıldığı öteden beri konu ile uğraşan âlimleri meşgul etmiş, fakat henüz kesin bir sonuca varılamamıştır. Masallardan bir kısmının Arapça'ya, Farsça "Hezâr Efsâne" (bin masal) adlı bir külliyyattan geçtiği tahmin edilmektedir. Çerçeve masalın kahramanlarının adları gibi diğer masalların birçoğunda İran kültürüne ait ad ve özelliklerin bulunması da bunu göstermektedir. Ayrıca Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-zehab* adlı eserinde (II, 251), o tarihtelede Araplar arasında "bin gece" diye bilinen bir hikâye külliyyatının bulunduğu ve bu külliyyatın Araplar'a geçmiş birçok İran, Yunan, Hint eserleri gibi dışarıdan geldiği, Farsça aslının "Hezâr Efsâne" olduğu belirtilmiştir. İbnü'n-Nedîm de Muhammed b. Abdüs el-Cehşiyârî'nin (ö. 331/943) 1000 ünlü Arap, İran, Yunan vb. masalını toplamaya başladığını, ancak 480 masala ulaştığı bir sırada öldüğünü söyler. Meselenin bir başka yanı da masallardan bazılarının İran'a Hindistan'dan gelmiş olmasıdır. Zira çerçevesiz masal tekniğine Hint edebiyatının en eski ör-

neklerinde bile rastlanır. Tıpkı *Kelile ve Dimne*'de olduğu gibi bir hadiseyi geciktirmek için zaman kazanmak maksadıyla hikâye anlatma usulü daha çok Hindistan'da görülür. Ayrıca çerçeve masalın esas teması olan kadınların sadakatsizliği fikri ve iki kardeşin seyahate çıkması motifi orijinal Hint masal külliyyatında bulunmaktadır. Bütün bunlar masallardan bir kısmının yabancı menşeli olduğunu gösterse bile tamamının böyle olduğunu ispata yetmez. Külliyyatın içine Arap kaynaklı birçok masal da girmiştir.

Bütün bu hususlar dikkate alınırsa bu büyük eseri dört ana gruba ayırmak mümkündür: 1. Hint kaynaklı masallar; 2. İran'dan gelen masallar; 3. Hârûnürreşid (786-809) devrine ait Bağdat menşeli masallar. Hârûnürreşid'in zamanında onun şahsiyeti etrafında geçen bu maceraların konuları realisttir. Bu masallarda üslup ve tertip daha ustacadır. 4. Fâtımîler ve Memlûkler devrinde Mısır'da külliyyata ilâve edilen masallar. Bunlar akıl ve tabiat dışı unsurlar bakımından zengin konulardır. İfritle, tılsımlar, olağan üstü maceralarla dolu olan bu hikâyelerin tertip ve üslûbu daha ace-micedir.

Masalların çeşitliliği, geçtiği yerlerin farklılığı (Hindistan, İran, Irak, Mısır, Türkiye), masalların tabii ve özentisiz bir üslûpla kaleme alınmış olması, konuşma dilinde kullanılan deyimler ihtiva etmesi ve ünlü Arap müelliflerinde görülmesi mümkün olmayan dil hataları taşıması gibi hususlar dikkate alınırsa bunların tek bir kaleminden çıkmadığı anlaşılır. Masalların aslında yüzyıllar boyu ağızdan ağıza aktarılan halk masalları türünden olduğu, bunların değişik yer ve zamanlarda rastgele değişmelere uğradığı, Doğu milletlerinin eski-yeni folklorundan pek çok şeyler alarak gelişip bir bütün haline geldiği kabul edilmektedir. Bu bakımdan hikâyelerin bütünü ilginç bir mozaik görünümündedir. Bu yönüyle binbir gece masalları müslüman Doğu milletlerinin edebiyat, tarih, medeniyet tarihi, folklor ve sosyal yapılarının incelenmesi için büyük bir malzeme teşkil etmektedir.

Külliyyatın bu adla tanınmasının sebebi, bunların binbir geceye taksim edilmiş birbirinin devamı olan masallardan oluşmasıdır. Ancak bazı hikâyeler birkaç sayfa sürerken bazılarının birkaç satırda bitmesi, "bin masal" veya "binbir ge-

Binbir gece masallarıyla ilgili modern minyatürler (Aramco World, c. 36, sy. 5, Eylül-Ekim 1985, s. 28, 29)

ce" ifadelerinin önceleri çokluktan kinâye olarak kullanıldığını, daha sonra sözlük mânâsına alınarak hikâyelerin bu sayılara tamamlandığını göstermektedir.

Son şeklini Mısır'da Memlûkler devrinde aldığı kabul edilen hikâyelerin birçok değişik yazmaları vardır. Bunlar, henüz güvenilir bir ilmi neşirleri yapılmamakla beraber, 1814'ten günümüze kadar Hindistan, Mısır, Avrupa ve Beyrut'ta defalarca basılmış ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Bu neşirlerin içinde eksiksiz olanı, 1251'de (1835) iki cilt halinde Bulak'ta basılanıdır. Bu baskı daha sonra defalarca tekrar edilmiştir. Diğer baskılarında genellikle müstehcen görülen ifadelerin atıldığı, bazı masalların özetlendiği, gramer yanlışlarının düzeltildiği, bazı şiirlerin de alınmadığı görülmektedir. Binbir gece masallarının noksansız baskıları yanında külliyyattan alınmış müstakil masallar halinde basılanları da vardır.

Binbir gece külliyyatı Avrupa'da ilk defa Antoine Galland tarafından, kendisine Suriye'den gönderilen bir yazmadan Fransızca'ya çevrilmiştir (I-XII, Paris 1704-1717). Daha sonra Edward William Lane (I-III, London 1839-1841), John Payne (I-IX, London 1882-1884) ve Sir Richard Burton (I-XVI, London 1885-1888) eseri İngilizce'ye tercüme etmişlerdir. Külliyyat E. Littmann tarafından da Almanca'ya çevrilmiştir (I-VI, Leipzig 1921-1928). Binbir gece masallarının Türkçe'ye tercümesi Sultan Abdülmecid zamanında Ahmed Nazif Efendi tarafından yapılmıştır. Masalların müstehcen tarafları atılarak *Terceme-i Elf Leyle ve Leyle* adıyla dört ve altı cilt halinde tarihsiz olarak iki defa basılmıştır. Üslûbu pek ağır olan bu tercümeden sonra 1927-1928 yıllarında Resimli Ay neşriyatı arasında sa-

de ve popüler üslûpta ve seçmeler halinde yayımlanmıştır. Eser ayrıca Hüseyin Başaran (*Binbir Gece Masalları*, Ankara 1957), Nihal Yalaza Taluy (*Binbir Gece Masalları*, İstanbul 1958), F. Namık Hansoy (*Binbir Gece Masalları*, İstanbul 1959), Selâmi Münir Yurdatap (*Binbir Gece Masalları*, I-II, İstanbul 1949-1954) ve Raif Karadağ (*Binbir Gece Masalları*, I-IV, İstanbul 1961) tarafından neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 251; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 363-364; Abdurrahman Fehmî, *Medresetü'l-Arab*, İstanbul 1304, s. 132-134; Bustânî, *DM*, IV, 261-263; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1992-1997; Cebbûr Abdün-nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, Beyrut 1979, s. 470-471; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 621-622; Ömer Ferûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 151; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 488-489; C. Zeydân, *Âdâb*, I, 606, 609; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mûcezz fi'l-edebi'l-'Arabî ve târîhih*, Beyrut 1985, II, 170-183; Hasan ez-Zeyyât, "Elfü Leyletin ve leyle", *MMIADm*, XII/3-4 (1932), s. 129-142; XII/5-6, s. 282-291; a.mlf., "Elfü leyletin ve leyle", *DMİ*, II, 541-554; Felix Tauer, "Binbir Gece Masallarının Az Tanınan ve Basılmamış Hikayeleri (trc. Ahmed Suphi Furat), *ŞM*, VI (1966), s. 1-10; *TA*, VI, 402-403; J. Oestrup — D. B. Macdonald, "Bin Bir Gece", *İA*, II, 616-626; E. Littmann, "Alf layla wa layla", *EP*² (İng.), I, 358-364; Ch. Pellat, "Alf layla wa layla", *Elr*, I, 831-835.

VELİ ULUTÜRK

BİNBİR GÜN

(bk. ÇİLE).

BİNGAZİ

(بنغازي)

Libya'nın ikinci büyük şehri.

Libya'nın Berka (Cirenaica) bölgesinde ki illerden (muhâfaza) birinin merkezi olan Bingazi, ülkenin ikinci kalabalık şehri ve doğu kıyılarının en büyük limanıdır. Bü-